1. Introducere

Palia de la Orăștie este unul dintre textele vechi care a beneficiat de foarte multă atenție din partea cercetătorilor datorită deosebitei importanțe pe care o are în cultura română. Drept dovadă stau, în primul rînd, cele trei ediții ale acestei prime traduceri în limba română a primelor două cărți veterotestamentare. Prima ediție este importantă prin inedit: după aproape trei secole și jumătate de la apariția originalului, Mario Roques a ridicat vălul de pe acest text, punîndu-l în fața unui public larg (în 1925), într-o variantă parțială, prin reproducere cu litere chirilice. În a doua ediție (din 1968), Viorica Pamfil reproduce integral *Palia*, prin transpunerea facsimilelor dublată de o transcriere fonetico-interpretativă a textului. Ce-a de-a treia ediție, realizată în 2005 de un grup de cercetători ieșeni (Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton și Sorin Guia), are meritul de a veni în fața celor interesați (în primul rînd cercetători) cu o nouă interpretare a grafiei textului, precum și cu transpunerea, în paralel, a fragmentelor corespunzătoare din textul lui Heltai și din textul Vulgatei după care s-a efectuat traducerea românească; în felul acesta, un studiu contrastiv al traducerii românești prin raportare la izvoare este mult ușurat.

Studiile dedicate acestui monument de limbă românească sînt și ele numeroase. Fiecare dintre ele privește textul dintr-o altă perspectivă. La 400 de ani de la tipărire, *Paliei* i se dedică un volum „aniversar": *Palia de la Orăștie 1582-1982. Studii și cercetări de istorie a limbii și literaturii române*. Din perspectivă filologică l-au abordat N. Iorga, M. Roques, Ștefan Ciobanu, G. Mihăilă, Ion Ionescu, Octavian Șchiau, Eugen Pavel. Cîteva observații succinte cu privire la limba textului poartă semnătura lui Ion Bălan și Ion Dodu Bălan. Viorica Pamfil are un material mai dezvoltat în care adîncește analiza cîtorva aspecte de natură fonetică și lexicală ale textului tipărit la Orăștie, iar Florica Dimitrescu analizează lexicul în special din

BDD-B456-01 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 06:28:41 UTC)

perspectiva sinonimiei (aceste materiale au fost cuprinse şi în alte lucrări de istoria limbii literare). Pe lîngă acest volum, semnalăm şi apariţia unor articole, dintre care menţionăm un articol interesant dedicat arhaismelor (lexicale şi semantice) din *Palie*, semnat de Gabriela Stoica.

De-a lungul timpului, profesorii ieşeni Vasile Arvinte şi Alexandru Gafton au publicat diverse materiale referitoare la textul *Paliei*. Ultimul autor a surprins numeroase probleme ale limbii textului bănăţean-hunedorean privite din perspectiva traducerii ca act de cultură în volume ca *După Luther* şi *De la traducere la norma literară*. Existînd, prin urmare, această îndelungată relaţie directă cu textul (din faza de proiect a ediţiei de text), dublată şi de experienţa vastă în analiza textelor vechi, ne-am aşteptat la o continuare. În 2007 am avut şi confirmarea acestor aşteptări, cînd cei doi lingvişti au publicat un amplu studiu lingvistic al *Paliei* (*Palia de la Orăştie (1582). Studii*). Studiul a fost conceput cu structură biplană. Unul dintre planuri surprinde actul traducerii, celălalt se înscrie în lunga tradiţie a monografiilor dedicate textelor vechi. Prima parte este motivată astfel de autorul ei, Alexandru Gafton: „*Palia de la Orăştie* poate fi privită din numeroase perspective, ca act cultural, lingvistic, religios etc., fiecare dintre acestea evidenţiind anumite trăsături ale acestei tipărituri. Oricare dintre perspective, împreună cu concluziile ce decurg din respectivele focalizări ale cercetării şi ale discursului, pentru a nu fi afectate de inadecvare la realitate, trebuie să ţină seamă de caracteristica esenţială a *Paliei de la Orăştie*: aceasta este o traducere. Întrucît, înainte de toate, textul *PO* provine de pe urma unui astfel de act – profund grevat de felurite constrîngeri, cerinţe şi însuşiri –, orice fel de consideraţie asupra unui asemenea text trebuie să plece de la o corectă imagine asupra actului traducerii. Altfel spus, orice astfel de cercetare trebuie să se constituie în deplină coerenţă cu datele furnizate de analiza traducerii textului cercetat, pe baza unei astfel de analize şi în continuarea acesteia.” (p. 7). În partea a doua, semnată de Vasile Arvinte, este descrisă *Palia* din perspectivă lingvistică (fonetică, lexicală şi morfologică), autorul oprindu-se asupra unora dintre caracteristici cu comentarii şi explicaţii detaliate.

BDD-B456-01 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 06:28:41 UTC)

Lucrarea de față se înscrie, după cum se observă din datele deja furnizate, într-un șir de studii aplicate, realizate, din perspectivă lingvistică, asupra *Paliei de la Orăștie*. Ceea ce distinge lucrarea de față de celelalte construite anterior este, în primul rînd, analiza tuturor palierelor lingvistice: problemele de natură sintactică nu au fost deloc abordate, iar dintre chestiunile referitoare la formarea cuvintelor au fost tratate doar acelea care au suscitat interesul diverșilor autori. Am avut în vedere achizițiile de dată recentă ale gramaticii, destul de diferite de abordările gramaticilor tradiționaliste. Fără a avea pretenția unui studiu exhaustiv, am încercat aici o cuprindere cît mai mare a faptelor de limbă discutate, îmbinînd studiul de tip sincronic cu cel de tip diacronic. Am lărgit orizontul printr-o continuă comparație a textului supus analizei cu alte texte scrise în aceeași perioadă în întreg spațiul românesc, cu texte românești din secolul al XVII-lea (în special cele bănățene), precum și cu stadiile de limbă ulterioare pentru a vedea continuitatea unor forme. De asemenea, am avut în vedere raportarea permanentă la etimoane și am luat în considerare evoluția fonetică firească a formelor discutate, pentru a constata dacă fonetismele înregistrate în acest text erau cele justificate prin etimologie și parcurs evolutiv sau erau forme modelate sub diverse influențe. Unele dintre aceste influențe – și mă refer aici la cele exercitate de textele-sursă – au fost și ele prezentate în cadrul a două capitole distincte. Avînd în vedere că diverse aspecte de acest fel au fost amplu discutate și riguros argumentate de către profesorul ieșean Alexandru Gafton, am ales să mențin numai cîteva, care mi-au reținut atenția de la început; pe cîteva dintre ele le-am surprins și în unele articole publicate anterior.

Acest studiu a început să se înfiripeze în cadrul unui proiect de doctorat care a început în noiembrie 2003 și s-a finalizat cu prezentarea rezultatelor cercetării într-o ședință publică în ianuarie 2008. El a suferit modificări înainte de publicare în concordanță cu rezultatele cercetărilor de dată recentă obținute de către diverși specialiști (sau echipe de specialiști) în domeniile de interes pentru o astfel de lucrare.

BDD-B456-01 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 06:28:41 UTC)